

Warszawa 06.01.2023

prof. Uczelni dr hab. Agnieszka Rożnowska-Jasiewicz
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Wydział Wzornictwa
Katedra Mody

Recenzja pracy doktorskiej mgr Dilay Kocogullari pt. *Reakcje ciała w różnych systemach społecznych* sporządzona w związku z postępowaniem doktorskim w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuk plastycznych i konserwacji dzieł sztuki, toczącym się w Szkole Doktorskiej, Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu.

Zlecniodawca recenzji:

Akademia Sztuk Pięknych im.Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu, 50-156 Wrocław, Pl.Polski 3/4, reprezentowany przez JM Rektora prof. Wojciecha Pukocza.

W przesłanym piśmie z dnia 23.11.2022r. otrzymałam dokumenty z prośbą o wykonanie recenzji w postępowaniu doktorskim w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuk plastycznych i konserwacji dzieł sztuki doktorantki Szkoły Doktorskiej – mgr Dilay Kocogullari.

Otrzymałam drogą elektroniczną:

- PDF zawierający rozprawę doktorską
- dokument Word zawierający osiągnięcia i doświadczenia dydaktyczne,
- PDF zawierający portfolio,
- PDF zawierający opinię promotora doktorantki, dr hab. Przemka Pintala prof. ASP,
- kwestionariusz osobowy

Informacje o doktorantce sporządziłam na podstawie przesłanej dokumentacji cyfrowej i pracy pisemnej przesłanej cyfrowo.

Pani Dilay Kocogullari jest artystką posiadającą obszerne wykształcenie zdobyte na poziomie zarówno I jak i II stopnia studiów wyższych, ukończyła Bachelor in Biology w Eskisehir, Bachelor in Plastic Art w Istanbul obydwa uczenie znajdują się w Turcji, z której pochodzi doktorantka. Kolejny poziom kształcenia zdobywała w Master in Painting w Canakkale w Turcji oraz ukończyła studia w MFA in Intermedia and Visual Arts w Maryland w USA, a następnie studia doktoranckie w Szkole Doktorskiej Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu. Z przesłanej dokumentacji wynika, że swoją wiedzę i zainteresowania przekazuje od ponad 10 lat w pracy dydaktycznej, którą realizuje poprzez prowadzone w Polsce, Turcji, USA kursy, warsztaty i praktyki zawodowe realizowane na różnych poziomach kształcenia. W trakcie trwania studiów doktoranckich Kocogullari brała udział w wielu wystawach zbiorowych takich jak m.in.: *Border* -wystawa studentów studiów doktorskich ASP z Wrocławia w Contemporary Art City Museum w Omsku (2020), Rosja, *Window 26 projection series* (2020), *Thinking of Being in the World* w Urla Art Gallery w Turcji, *O czasie* w Nowohuckim Centrum Kultury w Krakowie (2020/21), *Sensitive space* w Izmirze (2021), *Daukus carota*, *Asymetria*, wystawa zbiorowa Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu, *Duo Project – Tissue_Lab 1.0* (2022), *Vibration and metaphors* CSW Solvay Kraków (2022) oraz prezentacjach indywidualnych: *Healing Souls*, Arabul Cultural Center and City Museum, Kuakmer w Turcji (2019), pokazany również w UMBC Center for Art, Design and Visual Culture (CADVC) w Maryland oraz wystawa pracy doktorskiej w Izmirze w Turcji.

W trakcie studiów doktoranckich Dilay Kocogullari prowadziła szereg działań aktywujących zarówno środowisko akademickie jak i społeczności lokalne. W ramach umowy międzyuczelnianej koordynowała program rezydencji artystycznej w Turcji, realizowała warsztaty aktywizujące społeczności lokalne m.in. Żółty Parasol we Wrocławiu, grupy kobiet w Szwajcarii.

W ramach praktyk dydaktycznych prowadziła zajęcia wraz z prof. Przemkiem Pintalem, który w swej opinii dotyczącej doktorantki podkreśla jej nienaganne przygotowanie, aktywność i oddanie w realizowanej pracy dydaktycznej.

Zdolności adaptacyjne i niezwykła determinacja pozwoliły doktorantce na realizację złożonej pracy doktorskiej w czasie, który zbiegł się z wybuchem pandemii COVID 19. Restrykcje, ograniczenia, nieustannie zmieniające się zasady funkcjonowania i przemieszczania się w przestrzeni w znacznym stopniu zrewidowały możliwości kontynuacji badań związanych z tematem podjętym w dysertacji.

Praca doktorska Pani Kocogullari p.t. *Reakcje ciała w różnych systemach społecznych* składa się: ze wstępu, dwóch rozdziałów, streszczenia, spisu ilustracji i obszernej bibliografii. Przy czym pierwszy rozdział został konsekwentnie podzielony na cztery podrozdziały: rys teoretyczny, inspiracje, wywiady oraz opis projektu finalnego.

We wstępie doktorantka stawia podstawowe pytania dotyczące pracy badawczej jaką prowadziła w trakcie studiów:

W jakich sytuacjach miliony żyjących w nas mikrobów stają się naszymi wrogami?

Jak organizmy różnych kobiet reagują na sytuacje tego typu?

Czy zmiana mikrobiomu w organizmie podczas długotrwałego pobytu w innym kraju np. w wyniku migracji ma wpływ na osobowość człowieka?

Czy przywoływane indywidualne historie mogą pełnić funkcję swego rodzaju portretów badanych kobiet?

Co mówią o środowisku ich życia?

Czy odmienne środowisko życia odpowiada bezpośrednio za zróżnicowanie poszczególnych historii/portretów?

W pierwszym rozdziale z przytoczonej historii choroby doktorantki dowiadujemy się, że była ona przyczynkiem/zaczynem badań poprowadzonych w trakcie pracy nad doktoratem i wytyczyła główną oś doświadczeń i analizy zjawisk obranych w temacie dysertacji.

Infekcja, z którą Dilay borykała się każdorazowo przy zmianie miejsca zamieszkania, środowiska i szerokości geograficznej stała się zagadnieniem badawczym, obszarem poszukiwań odpowiedzi na pytania postawione w tezie pracy już na wstępie. Obserwowane zjawisko powtarzającej się choroby występującej każdorazowo przy zmianie otoczenia, przemieszczaniu się z państwa do państwa Dilay porównuje do efektu zamkniętego kręgu w którym to przyczyna rodzi skutek, a ten rodzi kolejny problem. Aby uzasadnić swoje rozważania i obserwacje doktorantka zaprosiła do badań kobiety u których występowały podobne objawy psychosomatyczne związane ze zmianą miejsca zamieszkania, opuszczających rodzinę i bliskich. Zwróciła również szczególną uwagę na względy społeczne, kulturowe i religijne emigrantek. W obserwacjach i wywiadach wzięło udział sześć kobiet pochodzących z różnych obszarów geograficznych i kulturowych. Efekty przeprowadzonych wywiadów i badań można odnaleźć w realizacjach końcowych, na które składają się: instalacja i obiekty wizualizujące historię kobiet.

Powstałe projekty to sześciostronicowa szklana księga stanowiąca dziennik - historię wypełnioną doświadczeniami, emocjami i zapiskami zaobserwowanymi w procesie zdrowienia pokrytymi materiałem biologicznym. Drugi cykl obiektów składa się z prac wykonanych na szalkach Petriego, w których to artystka umieściła wybrane przez badane osoby zdjęcia. Zdjęcia szczególnie ważne dla uczestniczek projektu. Następnym krokiem było zamieszczenie na fotografiach materiału biologicznego i bakterii pobranych ze śliny kobiet oraz samej autorki projektu. Tym samym mikroorganizmy uczestniczek badań oraz ich DNA zostały włączone do reprezentacji, wzmacniając wyraz zdjęć. Trzeci zespół obiektów składających się na realizację Dilay to wybrane przedmioty osobiste badanych kobiet zatopione w parafinie, umieszczone również na szalkach Petriego.

Obszar badanych przez Dilay Kocogullari zjawisk oraz związane z nim zagadnienia rodzi szereg myśli i pytań. Czy w prowadzonych badaniach zostały zachowane wszelkie normy etyczne, zabezpieczenia wykonywane w trakcie praktyk, podczas których pobierane są komórki ludzkie i materiał genetyczny? Czy zbadanie sześciu osób stanowi wystarczający kontent naukowy, aby wnioskować i definiować problem?

Mimo wątpliwości i pytań jakie nasuwały się w trakcie poznawania pracy doktorskiej konsekwentnie przeprowadzony proces badawczy oraz podbudowa merytoryczna wskazują

na dużą wiedzę, pełną świadomość i odpowiedzialność doktorantki za przeprowadzone badania i eksperymenty.

Artystka swoją wrażliwość i empatię ujawniła już w realizacji *Healing Souls* prezentowanej w UMBC Center for Art, Design and Visual Culture (CADVC) w Maryland. W pracy tej doktorantka stworzyła instalację złożoną z dużej ilości wydzierganych na drutach woreczków, w których następnie umieściła ziemię i żywe rośliny oddając tym pamięć pomordowanych kobiet. Instalacja była wynikiem przeprowadzonych wywiadów i obserwacji oraz współpracy z kobietami z obszarów w których występuje duża przestępczość.

Empatia i duża świadomość społeczna poparta wiedzą i wykształceniem wpisuje Dilay w krąg artystów kierujących się założeniami trans humanizmu demokratycznego dążącego w swych ideach do egalitarnego dostępu społeczeństwa do zdrowia. Powszechnego akcesu w używaniu i wykorzystywaniu nowych technologii w leczeniu i w poprawianiu funkcji życiowych. *Jak stwierdza Bostrom, idee transhumanistyczne nie skupiają się jedynie wokół prób osiągnięcia przez człowieka nadludzkich, superbohaterskich zdolności, koncentrują się natomiast w pierwszej kolejności na kwestii zdrowia i rozwijaniu samoświadomości.*¹Samoświadomość cechuje w znacznym stopniu prace doktorantki, albowiem prowadzone przez lata obserwacje własnego ciała i zainteresowania biomedyczne zostały przeniesione na praktykę artystyczną w sposób niezwykle konsekwentny i wiarygodny.

Idąc dalej tropem współczesnej myśli humanistycznej nie sposób pominąć tu zagadnienie afektu, któremu to wiele uwagi i znaczenia poświęcił Baruch Spinoza w *Etyce*, przede wszystkim w części *O pochodzeniu i naturze afektów*. Według Spinozy poznając siebie jako organiczną część przyrody poznajemy przyrodę jako siebie samego, te wartości dla filozofa są spójne i nierozzerwalne. *Obserwacje Spinozy nad naturą afektów przynoszą więc, po raz pierwszy w refleksji filozoficznej wyrażone w sposób tak wyraźny, zakwestionowanie dualizmu duszy i ciała, sfery myślenia i świadomości oraz pobudzeń i doznań cielesnych, które prowadzą do bardzo wczesnej refleksji postantropocentrycznej*². Te obserwacje zostały poparte w późniejszych esejach wielu współczesnych badaczy Richarda Shustermana, Briana Massumiego opierając się na rozpoznaniach Williama Jamesa z końca XIX w. odnoszą się oni do jego hipotezy, w której to *zmiany cielesne postępują bezpośrednio za percepcją pewnych zaistniałych zdarzeń, a nasze odczuwanie tych zmian, gdy się pojawiają, to emocje.*³ A zatem wg Jamesa za sprawą systemu nerwowego, komórek nerwowych pochodzących z ciała istoty żywe nawiązują kontakt ze środowiskiem oraz bytami materialnymi. Zatem nie sposób pominąć tego cielesnego wymiaru doświadczeń człowieka i relacji jakie zachodzą pomiędzy ciałem, umysłem i otoczeniem, a zatem środowiskiem naturalnym, którego część stanowimy. Kontynuując myśl samopoznania i cielesności skupionej wokół feminizmu, do którego w tekście nawiązuje doktorantka, trudno pominąć współczesne filozofki takie jak Elizabeth Grosz i Rosi Braidotti. Obie myślicielki poświęciły wiele uwagi ciału i cielesności kobiecej,

¹Ewelina Twardoch-Raś, *Sztuka biometryczna w perspektywie filozofii post- i transhumanizmu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2021, s. 348

²Tamże, s.409

³ Tamże, s. 409/410

wokół której stworzyły koncepcje podmiotowości/tożsamości kobiecej. Koncepcja podmiotu nomadycznego rozważana przez Baidotti daje możliwość zobaczenia nowego modelu podmiotu i tożsamości kobiecej bez uwikłania w klasowość, rasę, religię czy położenie geograficzne. W określeniu nomadyczności podmiotu rozpatrywanego przez filozofkę ujawnia się tożsamość podmiotu zawieszona zawsze pomiędzy naturą a kulturą, czy inaczej fizjologią a tym co stworzone przez człowieka, przez społeczeństwo. To istotne kierunki, które określają położenie kobiet w posthumanistycznej rzeczywistości.

Miquel Oritz wskazuje szereg przykładów bio-artu, w których współpraca artystów i naukowców owocowała dziełami powstającymi w wyniku technik obrazowania medycznego, parametryzowania, biofeedbacku czy self-trackingu. W latach sześćdziesiątych XX wieku wielu artystów sięgało po narzędzia medyczne w celu bezpośredniej lub pośredniej rejestracji zachowań ciała i jego poszczególnych narządów (EEG, EKG, EMG, GSR – sensor reakcji skórno-galwanicznej). Możliwość badania za pomocą wyższych technologii, zmian zachodzących wewnątrz ciała człowieka czy zwierzęcia tworzy cały nurt aktywności artystycznej wykorzystującej sensory medyczne. Kompozytor Alvin Lucier, czerpał z rejestracji pracy mózgu w tworzeniu muzyki, Angela Palmer tworzy m.in. portrety na podstawie rezonansu magnetycznego czy Justin Cooper buduje instalacje-rzeźby na podstawie obrazowania medycznego wykonanego rezonansem. Ten rodzaj obrazowania ujawnianego przez artystów jest szeroko eksplorowanym źródłem wiedzy i odniesień pozwalających na zgłębienie procesów poznawczych, możliwością zagłębienia do wnętrza ciała, analizowaniem zjawisk niemożliwych do realizacji w klasycznym warsztacie artystycznym. Synergia pomiędzy nauką i sztuką daje możliwość budowania ludzko – nieludzkiej protezy pozwalającej zgłębiać obszary do niedawna niemożliwe, rozwijając tym samym dyscypliny takie jak sztuka robotyczna, sound art, bio-design.

Wymienieni w dysertacji artyści: Heather Deweyhagborg z portretami uzyskanymi z DNA z wyrzuconych śmieci, Anne Dumitriu z sukienką stworzoną z reakcji bakterii z tkaninami jak i „portrety drożdżogamy” Johanny Rotko mieszkającej w Finlandii, wysiewy rzeźuchy Teresy Murak, *Protozoo Game* Stephena Wilsona⁴ to przykłady jednych z wielu twórców transdyscyplinarnych wyróżnionych w pracy, którzy w swojej praktyce artystycznej łączą sztukę i naukę. Poprzez realizacje wizualne ujawniają oni dane pochodzące z ciała, ukazując w ten sposób to co niewidzialne. Wizualność poszczególnych dzieł powstaje na bazie danych technicznych, dźwiękowych, biofizycznych, bioelektrycznych i w znacznym stopniu różni się od paradygmatu widzenia jaki przyświecał człowiekowi do końca XIX wieku.

W transdyscyplinarnej praktyce artystycznej niezwykle ważna jest intuicja, wiedza i warsztat artystyczny, świadomy dobór materiałów oraz metod pracy. W szklanej księdze zbudowanej przez Dilay artystka świadomie wybrała materiał jakim było szkło firmy Schott, które umożliwiło właściwe poprowadzenie realizacji, wzrostu bakterii na zabezpieczonych transparentnych stronach księgi. Podobnie rzecz stała się z pozostałymi obiektami wykonanymi na laboratoryjnych szalkach Petriego.

⁴Za Dilay Kocogullari pt. *Reakcje ciała w różnych systemach społecznych*, s. 19-22

W udostępnionych w dysertacji wywiadach przeprowadzonych z Yekateriną Grygorenko i Ghazaleh Keshavarz odnajdujemy odpowiedzi na pytania postawione przez autorkę na wstępie pracy. Historia kobiet jak i ich pochodzenie są różne, niemniej każda z respondentek podkreśla jak duże znaczenie w trakcie migracji i zmiany miejsca zamieszkania mają czynniki takie jak: środowisko, społeczeństwo, kultura, polityka i religia. Jak wpływa na ciało otoczenie, stres czy system społeczno-polityczny. Niemniej, jak twierdzi Braidotti, nie można opisać ciała tylko za pomocą fizykalnych wytycznych. *Ciało przekracza granicę tego co naturalne i kulturowe. (...) Jak przemyśleć ciało używając pojęć, które nie są ani biologiczne, ani socjologiczne? Ciało to wielofunkcyjna i skomplikowana struktura podmiotowości, która jest zdolnością człowieka do wykraczania poza takie zmienne jak klasa, rasa, płeć. Ciało jest zawsze zapośredniczone przez afekty, emocje, dyskurs biometryczny, język czy kulturę – mówiąc ogólniej, ale jest jednocześnie wyjściowym, podstawowym wymiarem ludzkiej tożsamości i podmiotowości.*⁵

Ale to właśnie dzięki kulturowemu przekazowi jesteśmy w stanie prowadzić dyskursy i obserwacje związane z ciałem i jego doświadczeniami. Filozofka traktuje ciało jako miejsce do zapisywania, swoistą księgę, którą metaforycznie Kocogullari stworzyła w swojej realizacji końcowej.

Praca teoretyczna oraz realizacja artystyczna mgr Dilay Kocogullari pt. *Reakcje ciała w różnych systemach społecznych* to transdyscyplinarna realizacja – artystyczna będąca wynikiem badań przeprowadzonych przez doktorantkę na podstawie doświadczeń i obserwacji zachowań kobiecego ciała poddanego zmianom migracyjnym. W realizowanym projekcie artystka wykorzystała szeroki zakres narzędzi badawczych i laboratoryjnych, przeprowadziła wywiady z respondentkami, dokonała wnikliwej analizy użytych w projekcie materiałów aby ostateczne wyniki przedstawić w postaci instalacji i obiektów. Prace doktorantki cechuje wysoka świadomość i wrażliwość na problemy współczesnego świata.

Tu w szczególny sposób świata doświadczanego przez kobiety, podlegające różnym uwarunkowaniom społecznym, kulturowym, politycznym. Kobiety przekraczające granice geograficzne jak i granice własnej cielesności, poszukujące w trakcie migracji własnej tożsamości. Praca pt. *Reakcje ciała w różnych systemach społecznych* została zrealizowana przy pomocy bardzo zróżnicowanych środków wyrazu artystycznego, wykorzystując w znacznej mierze praktyki bio-artu. Metody badawcze oraz użyte środki przekazu w sposób świadomy wizualizowały procesy bio-chemiczne. Artystka w swoich pracach ujawnia obserwacje wpływu środowiska na ciało kobiece poddane migracji. Dysponując dużym zakresem narzędzi badawczych Dilay ukazała jak ciała kobiet ulegają nieustannym procesom i nigdy nie ustają w swych przemianach. Jakim afektom poddawane są w trakcie migracji i jak na nie reagują?

Pytanie końcowe, które pragnę zadać to: czy w świetle myśli posthumanistycznej zmiany te dotyczą tylko kobiet? Czy ciało może być w tym wypadku traktowane uniwersalnie i ponad podziałami płciowymi?

⁵Ewy Hyży, *Feministyczne konteksty. Multidyscyplinarnie*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017, s. 46-47

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską Pani mgr Dilay Kocogullari oraz z dziełami będącymi głównym obszarem badań doktorantki stwierdzam, że praca doktorska p.t. *Reakcje ciała w różnych systemach społecznych* spełnia wymagania określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku (z późniejszymi zmianami) i popieram w pełni wniosek o nadanie stopnia doktora sztuki.

Prof. Uczelni dr hab. Agnieszka Rożnowska-Jasiewicz

